

Sosiaali- ja terveysministeriö

Dnro:286/D.a.2/2018

**Asia: ESITYS SAAMENKIELISTEN SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUJEN
TURVAAMISEKSI JA KEHITTÄMISEKSI VALTION TALOUSARVIOS-
SA VUONNA 2020**

1. Saamelaiskäräjien esitys

Saamelaiskäräjien kokous esittää kunnioittavasti, että sosiaali- ja terveysministeriön hallinnon alalla osoitetaan saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi ja kehittämiseksi sekä saamelaisten osallisuuden, hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi yhteensä 3 350 000 euroa, josta

- momentille 33.60.36 3.000.000 euroa osoitetaan saamenkielisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin.
- momentille 33.60.63 170.000 euroa osoitetaan saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämiseen.
- momentille 33.60.36 150.000 euroa osoitetaan saamelaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen.
- momentille 33.90.50 30 0000 euroa saamelaisten ikääntyneiden ja vammaisten henkilöiden osallisuuden edistämiseen.

Lisäksi Saamelaiskäräjät esittää sosiaali- ja terveysministeriölle saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisia neuvotteluja, jotka pidettäisiin hyvissä ajoin ennen kuin ministeriö antaa oman esityksensä valtiovarainministeriölle vuoden 2020 osalta.

2. Esityksen perustelut

1) Valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueella

Valtion talousarviossa on vuodesta 2002 lähtien myönnetty erillinen valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueella (momentti 33.60.36). Avustus oli vuonna 2018 480 000 euroa. Valtionavustus on tärkeä osa saamelaisten perustuslaillista itsehallintoa, jonka kautta saamelaiset voivat keskeisesti vaikuttaa heille suunnattujen palvelujen toteuttamiseen. Valtionavustus jaetaan sellaisten palvelujen kehittämiseen ja turvaamiseen, joissa toteutetaan saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamelaisten kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia sosiaali- ja terveydenhuollossa. Määrärahalla järjestettävien palvelujen tuottamistavoissa ja sisällöissä on pystytty huomioimaan saamelaisen asiakkaan kulttuurisia erityistarpeita, joihin eivät yleisluontoiset toimet vastaa. Valtionavustus turvaa käytännössä saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuutta saamelaisten kotiseutualueella. Avustuksen turvin alueella työskentelee vuosittain 25-29 saamenkielistä sosiaali- ja terveysalan työntekijää. Avustus kattaa alle 40 % saamelaisten palvelutarpeista. Valtionavustukseen ei ole tehty tasokorotusta vuoden 2004 jälkeen.

ESITYS

Suomen perustuslaki turvaa saamelaisille heidän kotiseutualueellaan kieltään ja kulttuuriaan koskevan itsehallinnon sen mukaan kuin lailla säädetään.¹ Itsehallinnon tavoitteena on luoda saamelaisille perustuslain turvaama hallinnollis-poliittinen asema, jonka avulla saamelaiset voivat aikaisempaa paremmin vaikuttaa ja osallistua heitä erityisesti koskevien asioiden valmisteluun ja päätöksentekoon. Itsehallintoa koskevasta hallituksen esityksestä² ilmenee, että Saamelaiskäräjille on tarkoitettu antaa saamen kieltä ja kulttuuria koskevissa asioissa kunnalliseen itsehallintoon rinnastettava asema. Lainsäätäjän tarkoituksena on ollut tehdä mahdolliseksi se, että saamelaisten kielelliseen ja kulttuuriseen itsehallintoon kuuluvia asioita otetaan kuntien tai valtion hallintoa koskevaan lainsäädäntöön saamelaisalueella, tai että näitä tehtäviä siirretään kuntien tai valtion hallinnosta erityiselle saamelaishallinnolle. Saamelaisten itsehallintosäännös luo valtiolle velvollisuuden toimia lainsäädännössä saamelaisten itsehallinnon toteutumiseksi. Itsehallintoa koskevien säännösten tultua hyväksytyiksi tämä itsehallinto on tullut kansainvälisten ihmisoikeussopimusten piiriin. Järjestelmän myöhemmät heikennykset voivat siten merkitä kansainvälisoikeudellista rikkomusta.³

Oikeusministeriön teettämän selvityksen⁴ mukaan saamenkielisten oikeudet saamenkielisiin palveluihin toteutuvat heikosti saamelaisalueella. Keskeisiä sosiaali- ja terveyspalveluja oli saanut jollain saamen kielellä vain pieni osa vastaajista. Saamenkielisten palvelujen heikko saatavuus asettaa saamenkielisen väestön valtaväestöön nähden merkittävästi heikompaan asemaan. Vastaajat näkivät erityisen ikävänä saamenkielisille vanhuksille ja lapsille suunnattujen palveluiden puutteet.

Suomen ratifioiman vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa valvova Euroopan neuvoston ministerikomitea on suosittanut Suomea varmistamaan, että omakielisiä sosiaali- ja terveyspalveluita on riittävästi saatavilla erityisesti saamen ja ruotsin kielillä. Lisäksi kaikissa hallinnollisissa uudistuksissa tulee ottaa huomioon vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden kielellisten oikeuksien toteutuminen.⁵

YK:n kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevaa yleissopimusta valvova CERD-komitea on vuonna 2017⁶ ottanut kantaa siihen, että saamenkielisiä sosiaali- ja terveyspalveluja on edelleen saatavilla Suomessa liian vähän. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio varmistaa terveys- ja mielenterveyspalvelujen sekä sosiaalipalvelujen riittävän tarjonnan saamen kielellä.

Saamenkieliset ikääntyneiden kotiin annettavat palvelut

Kotipalvelut kuuluvat asiakkaiden perustuslaillisiin oikeuksiin yhdenvertaisista ja riittävästä sosiaalipalveluista sekä oikeudesta valita asuinpaikka.⁷ Kunnilla on velvollisuus antaa kotipalveluja asiakasryhmien⁸ tarpeiden mukaan myös ilta- ja yöaikoina sekä viikonloppuina.⁹ Tällä hetkellä saamelaisen ikääntyneen tarvitessa palvelua iltaisin ja viikonloppuisin, joutuu hän muuttamaan pois kotoaan, omasta kieliyhteisöstään kuntakeskuksessa sijaitsevaan palvelutaloon suomenkieliseen ympäristöön. Saamelaisten ikäihmisten toimintakyvyn ja kotona pärjäämisen tukemisella on suuri merkitys koko saamelaisyhteisön hyvinvoinnille, saamen kielten ja kulttuurin säilymiselle ja siirtymiselle sukupolvelta toiselle.

¹ PL 121.4 §.

² HE 248/1995 vp ja 190/1995 vp.

³ HE 248/1994 vp s. 21.

⁴ Saamebarometri 2016. Selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella. Oikeusministeriön julkaisu 39/2016.

⁵ Euroopan neuvoston ministerikomitea 2017: CM/ResCMN(2017)1.

⁶ Rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea, Loppupäätelmät Suomen 23. määräraikaisraportista, CERD/C/FIN/CO/23

⁷ PL 6 §, 9 § ja 16 §.

⁸ Vanhukset, lapsiperheet, vammaiset henkilöt ja pitkäaikaissairaat sekä mielenterveys- ja päihdehuollon asiakkaat. Valvira 2012.

⁹ Valvira 2012: Kotipalvelut ja kotihoito kunnissa.

ESITYS

Jokaisessa saamelaisten kotiseutualueen kunnassa tulee olla saatavilla riittävästi pohjoissaamenkielisiä kotipalveluja. Inarin kunnassa palveluja tarvitaan lisää inarin- ja koltansaamen kielillä. Saamelaisten kotiseutualueella saamenkielisen ja kulttuurinmukaisten kotiin annettavien palvelujen saatavuuden parantamiseksi tarvitaan lisärahoitusta.

Saamenkieliset asumispalvelut

Lain ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta (28.12.2012/980) sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 14 §:n mukaan kunnan on toteutettava iäkkään henkilön arvokasta elämää tukeva pitkäaikainen hoito ja huolenpito ensisijaisesti kotiin annettavilla ja muilla sosiaali- ja terveydenhuollon avopalveluilla. Palvelut on toteutettava niin, että iäkäs henkilö voi kokea elämänsä turvalliseksi, merkitykselliseksi ja arvokkaaksi ja että hän voi ylläpitää sosiaalista vuorovaikutusta sekä osallistua mielekkääseen, hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä edistävään ja ylläpitävään toimintaan. Saamelaisten ja saamenkielisten ikääntyneiden osalta tämä tarkoittaa sitä, että heillä yhdenvertainen mahdollisuus käyttää päivittäin omaa äidinkieltään vanhustenhuollon laitoksissa ja palvelutaloissa. Palveluprosessin eri vaiheissa saamelaisten ikääntyneiden osalta tulee huomioida nykyistä paremmin asiakkaan kielelliset ja kulttuuriset oikeudet, itsemääräämisoikeus ja oikeus elää oman kulttuurinsa mukaista elämää loppuun saakka. Saamelaisten ikääntyneiden perusoikeuksien toteutumattomuuden suurimpana esteenä ovat asenteet, koulutetun saamenkielisen henkilöstön puute sekä resurssipula. Keskeistä saamenkielisten ikääntyneiden palvelujen kehittämisessä on asenneilmapiirin muuttaminen. *Saamelaisten kotiseutualueella jokaiseen asumispalveluyksikköön tarvitaan saamenkielistä hoitohenkilökuntaa. Inarin kunnan alueella hoitoyksiköissä hoitoa ja hoivaa tulee pystyä antamaan pohjoissaamen lisäksi inarin- ja koltansaamen kielillä.*

Saamenkieliset mielenterveyspalvelut

YK:n julistukseen alkuperäiskansojen oikeuksista on kirjattu alkuperäiskansoille oikeus mahdollisimman hyvään psyykkiseen terveyteen. Suomessa mielenterveys- ja päihdepalveluissa ei ole riittävästi tieto-, taito- ja asenneosaamista saamelaisten psyykkiseen terveyteen vaikuttavista tekijöistä. Mielenterveyspalveluprosessin eri vaiheissa tulisi olla enemmän ymmärrystä ja tietoa saamelaisten arjen haasteista ja siitä, miten mielenterveysongelmat voivat näkyä saamelaisen asiakkaan elämässä. Historialliset traumat ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat edelleen kielteisesti sekä saamelaisväestön kansanterveyteen että yksilöiden terveyteen. Saamelaisväestön yhteiskunnallisella ja poliittisella tilanteella on vaikutusta saamelaisten mielenterveyteen. Perinteisten elinkeinonharjoittajien (erityisesti poronhoitajien) kohdalla pitkäaikainen stressi sekä jatkuva huoli elinkeinon ja kulttuurin harjoittamisedellytysten heikkenemisestä vaikuttavat kielteisesti niin yksilöiden, perheiden kuin yhteisöjenkin terveyteen. Lisääntynyt vihapuhe ja etninen syrjintä koetaan raskaana.¹⁰ Mielenterveys- ja päihdepalveluissa kieli ja kulttuuri kytkeytyvät kiinteästi hoito- ja palveluprosessiin. Saamelaisyhteisöjen hyvinvoinnin tila vaikuttaa myös yksilön terveyteen. Yksilökeskeiset psykososiaaliset palvelut eivät pysty vastaamaan saamelaisyhteisöjen tarpeisiin.

Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa asuvien saamelaisten itsemurhien ehkäisysohjeiden 9 strategian mukaan tulisi turvata saamelaisten oikeus tasavertaiseen, heidän kielensä ja kulttuurinsa huomioon ottavaan mielenterveyden hoitoon. Oman kielen ja kulttuurin mukaiseen mielenterveyshoitoon pääseminen vaihtelee Saamenmaassa nykyään kohtuuttoman paljon. Kun entistä useammalle saamelaisille varmistetaan pääsy yhdenvertaiseen, kielen ja kulttuurin huomioon ottavaan mielenterveyden terveydenhoitoon, saamelaisten keskuudessa tehtävän itsemurhien ehkäisytyön edellytykset paranevat huomattavasti.

¹⁰ E/C.19/2013/8.

ESITYS

Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten mielenterveyspalvelujen järjestämisessä on vakavia puutteita. Saamenkielisiin mielenterveyspalveluihin on viipymättä saatava saamenkielentaitoista ja saamelaiskulttuurin tuntevaa ammattihenkilöstöä kaikilla kolmella saamen kielellä. Omakielisen palvelun puuttuessa saamelaisen asiakkaan on hallittava hoitajien kieli voidakseen ottaa hoitoa vastaan. Vieraalla kielellä ongelmien ja niiden taustojen selvittäminen häiritsevät hoidon edistymistä. Asiakas voi kokea myös tulkin käytön henkilökohtaisten asioiden käsittelyn yhteydessä kiusallisena. Saamenkielisten psykososiaalisten palvelujen saatavuuden parantaminen edellyttää saamenkielisen ammattihenkilöstön saatavuuden varmistamista erityistoimenpitein. *Jokaiseen saamelaisten kotiseutualueen kuntaan tarvitaan saamenkielisiä psykiatrisia sairaanhoitajia ja sosiaalityöntekijöitä. Inarin kunnassa psykiatrisia sairaanhoitajia tarvitaan lisäksi inarin- ja koltansaamen kielillä. Erillistoimenpitein tulee varmistaa saamenkielisen psykologin palvelujen saatavuus.*

Saamenkielinen sosiaali- ja perhetyö

Saamelaisten kotiseutualueen kunnista ainoastaan Enontekiöllä työskentelee saamenkielinen sosiaalityöntekijä, jossa sosiaalitoimen asiakkailla on mahdollisuus saada omakielistä ja omaan kulttuuriin perustuvaa sosiaalityön palvelua.

Saamelaisten kotiseutualueella saamenkielinen ja kulttuurin huomioiva lastensuojelu on ajankohtainen ja tärkeä kehittämiskohde. Saamelaislapsella on saamelaisten kotiseutualueella erityisiä kieleen ja kulttuuriin liittyviä oikeuksia. Saamelaislapsen sijoittaminen lastensuojelutoimenpitein saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolelle heikentää saamelaislapsen tosiasiallista mahdollisuutta nauttia hänelle perustuslain mukaan kuuluvista oikeuksista. Saamelaisia sijaisperheitä tai perhekoteja ei juurikaan ole saatavilla. Sijaisperheiden puuttumisen myötä korostuu saamenkielisten perhepalveluiden ja ennaltaehkäisevän työn merkitys. Saamelaisperheiden tukeminen perhetyöllä ennen lastensuojelutarpeen muodostumista on vaikuttavampaa niin perheen kuin yhteiskunnankin näkökulmasta. Myös erotilanteissa tulisi turvata saamelaislasten etu ja oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin. Sosiaalityössä on tarpeen kehittää kulttuurinmukaisia saamenkielisiä asiakastyötä, jossa rakennetaan yksilön, perheen tai yhteisön tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus. *Jokaiseen saamelaisten kotiseutualueen kuntaan tarvitaan oma saamenkielinen perhetyöntekijä. Inarin kunnan alueella palveluja tulee pystyä järjestämään kolmella saamen kielellä.*

Saamenkielinen terveydenhoito

Terveydenhoidossa (neuvola, kouluterveydenhuolto) korostuu omakielisten palveluiden tärkeys osana perheen kielen ja identiteetin vahvistamista. Saamen kielen säilyttäminen ja siirtäminen lapsille vaatii vanhemmilta erityisen suurta aktiivisuutta ja näin ollen perheiden tukeminen kielen säilyttämisessä ja välittämisessä jälkipolville tulee aloittaa jo neuvolassa. Tällä hetkellä vanhemmat eivät saa suomenkielisessä äitiys- ja lastenneuvolassa tukea ja opastusta monikielisyyskasvatukseen liittyvissä kysymyksissä. Pohjoissaamenkieliset terveydenhoitajat työskentelevät osa-aikaisesti Utsjoella ja Enontekiöllä. Inarin ja Sodankylän kunnissa ei ole saamenkielistä terveydenhoitajaa. Inarin kunta teki 10.1.2018 kysely saamenkielisen luokan oppilaille ja vanhemmille saamenkielisen kouluterveydenhuollon tarpeesta. Vanhemmat toivat esille tarpeen järjestää kouluterveydenhuollon palveluita kaikilla kolmella saamen kielellä.

Neuvolapalveluissa erityisenä puutteena on saamenkielisen lapsen kielen kehityksen seuraaminen ja testaaminen suomen kielellä. Lapsen neurologisen arvion tekeminen lapselle vieraalla kielellä voi tuottaa väärän tuloksen. *Jokaiseen saamelaisten kotiseutualueen kuntaan tarvitaan oma*

saamenkielinen terveydenhoitaja. Inarin kuntaan tarvitaan pohjoissaamenkielinen terveydenhoitajan lisäksi myös inarin- ja koltansaamenkieliset terveydenhoitajat.

Sairauksien hoito ja ehkäisy

Saamelaisten kotiseutualueen terveyskeskuksissa työskentelee yksittäisiä saamenkielisiä terveydenhuollon ammattilaisia (mm. lääkäreitä ja sairaanhoitajia). Yksittäiset saamenkieliset työntekijät eivät pysty riittävästi tarjoamaan saamenkieliselle väestölle palveluja heidän omalla äidinkielellä. Terveydenhuoltolain mukaan (13 §) terveysneuvonta on sisällytettävä kaikkiin terveydenhuollon palveluihin. Saamelaisten osalta sairauksien ennalta ehkäisyssä korostuu omalla äidinkielellä annettava terveysneuvonta.

Jokaiseen saamelaisten kotiseutualueen kuntaan tarvitaan pohjoissaamenkielinen sairaanhoitaja. Lisäksi Inarin kunnan alueelle tarvitaan inarin- ja koltansaamenkieliset sairaanhoitajat. Jokaiseen saamelaisen kotiseutualueen kunnan alueelle tarvitaan oma saamenkielinen lääkäri.

Asiakas- ja palveluohjaus

Palveluohjauksen tehtävänä on auttaa ja neuvoa asiakasta tarvittaessa, sekä selvittää yksilölliset palveluntarpeet. Palveluohjaukseen kuuluu myös tiedottaminen palveluista ja etuuksista sekä ohjata asiakas tarvetta vastaaviin palvelu- ja tukimuotojen piiriin. Saamelaisen palveluohjauksen tavoitteena on lisäksi tukea asiakkaan mahdollisuutta ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan kaikissa elämän vaiheissa. Saamelainen palveluohjaus korostaa saamelaisen asiakkaan oikeutta omaan kieleen ja kulttuuriin ja itsemääräämisoikeuteen. Palveluohjaukseen kuuluu perinteisen palveluohjauksen lisäksi vahvasti edunvalvonta ja asiamiestoiminta, kulttuuritulkkina toimiminen sekä kuntoutuksen koordinointi. Palveluohjauksella tavoitellaan myös palvelujen järjestäjien ajattelussa ja toiminnassa tapahtuvaa muutosta, jonka myötä saamenkielinen asiakas voi luottaa palvelutarpeidensa tulevan tunnistetuksi ja hän saa kieleen ja kulttuuriin mukautettua tukea ja apua kaikissa elämänsä vaiheissa. *Saamelaisten kotiseutualueelle tarvitaan saamenkielinen palveluohjaaja.*

Saamelaiskäräjät esittää kunnioittavasti, että valtion vuoden 2019 talousarviossa momentille 33.60.36 Saamelaiskäräjille osoitetaan 3 miljoonaa euroa saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueella.

Esitys perustuu seuraavaan laskelmaan¹¹:

- saamenkielinen kotipalvelu 591 000 €
- saamenkielinen ikäihmisten palveluasuminen ja toiminnanohjaus 341 000 €
- saamenkieliset mielenterveyspalvelut 304 500 €
- saamenkielinen perhetyö 202 500 €
- saamenkielinen sosiaalityö 180 000 €
- saamenkielinen sairauksien hoito ja ehkäisy 436 000 €
- saamenkieliset lääkärin palvelut 214 000 €
- saamenkielinen terveydenhoito 261 000 €
- saamenkielinen suuterveydenhoito 132 000 €
- saamelainen palveluohjaus 138 000 €
- ostopalvelut Norjasta 200 000 €

2) Valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiseksi

Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämisen erityistarpeet tulee huomioida paikallisella, alueellisena, valtakunnallisena sekä myös rajayhteistyöhön liittyvänä

¹¹ Esityksen tarkempi laskelma liitteenä 1.

ESITYS

erityiskysymyksenä. Lähtökohtana tulee olla nykyinen toimiva kehittämisrakenne, jota ohjaa laki sosiaalialan osaamiskeskuksista ja toiminnalle osoitettu valtionavustus. Sen mukaisesti Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus on valtakunnallisena erityistehtävään vastannut saamenkielisen väestön palvelutarpeista. Käytännössä toimintaa on toteuttanut Saamelaiskäräjien yhteyteen sijoitettu saamelaisyksikkö (osa-aikainen suunnittelija). Saamelaisten hyvinvointipalveluiden kehittäminen, siihen liittyvä tutkimus, koulutus ja arviointi ovat erityisalueena Posken tehtäväkentässä.

Lainsäädäntö velvoittaa järjestämään sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut asukkaiden tarpeen mukaisesti. Saamelaisyksikön keskeisenä tavoitteena on saamelaisten sosiaali- ja terveystarpeiden saatuuden parantaminen, sisällöllinen ja laadullinen kehittäminen, vaikuttavuuden arviointi sekä näihin liittyviin tutkimus- ja koulutustarpeisiin vastaaminen. Saamelaisyksikön ensisijaisena toiminta-alueena on saamelaisten kotiseutualue, mutta saamelaisen osaamisen turvaaminen valtakunnallisesti on saamelaisyksikön erityistehtävä. Tärkeänä tavoitteena on myös edistää ja vahvistaa saamelaisten sosiaali- ja terveysasioita koskevaa pohjoismaista saamelaisyhteistyötä. Nykyisin resurssein saamelaisyksikkö ei pysty vastaamaan saamenkielisten palvelujen kehittämistarpeeseen. Saamenkielisten sosiaali- ja terveystarpeiden kehittämistarpeeseen on vahvistettava sote-uudistuksessa turvaamalla yksikölle riittävät resurssit, jotka mahdollistavat valtakunnallisen ja rajat ylittävän saamenkielisten palvelujen kehittämisen. Lapin maakunnan tehtäväksi on määritelty tukea saamenkielisten palvelujen kehittämistä erityisesti koko Lapin alueella, mutta myös muualla Suomessa.

Laadukkaiden, asiakaslähtöisten saamenkielisten sosiaali- ja terveystarpeiden lähtökohtana on saamenkielisen peruspalvelutason selkeä parantaminen nykyisestä, palvelukokonaisuuden yhtenäistäminen, rajayhteistyö sekä saamelaisten erilaisesta kulttuurista johtuvien erityistarpeiden tunnistaminen.

Saamelaiskäräjät esittää kunnioittavasti, että sosiaali- ja terveysministeriön hallinnon alalla momentille 33.60.63 osoitetaan saamenkielisten sosiaali- ja terveystarpeiden kehittämiseen yhteensä 170 000 euroa.

Esitys perustuu laskelmaan, josta 170.000 euroa varataan:

- 50.000 euroa Saamelaiskäräjille palkattavan suunnittelijan palkkaus- ja toimintakuluihin
- 65 000 euroa Saamelaiskäräjille palkattavan tutkijan palkkaus- ja toimintakuluihin
- 55 000 euroa saamelaisväestön palvelutarpeiden selvitys- ja tutkimustoimintaa varten.

3) Saamelaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen

Julkisella vallalla on perustuslain¹² mukaan velvollisuus edistää väestön terveyttä sosiaali- ja terveydenhuollon ehkäisevän toiminnan kautta ja toisaalta kehittää yhteiskunnan olosuhteita väestön terveyttä edistävään suuntaan. Vaikka sosiaali- ja terveystarpeiden eivätkä vastaisuudessa enää kuulu kuntien toimialaan, vastaavat kunnat edelleen kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä. Kuntien on seurattava asukkaidensa terveyttä ja hyvinvointia ja niihin vaikuttavia tekijöitä väestöryhmittäin sekä kunnan palveluissa toteutettuja toimienpiteitä, joilla vastataan kuntalaisten hyvinvointitarpeisiin.¹³

Tilasto- ja rekisteritietokannoissa ei ole saatavilla erikseen saamelaisten hyvinvointia, terveyttä ja elinoloja koskevaa tietoa. Julkinen valta ei ole kiinnittänyt lain vaatimalla tavalla huomiota saamelaisen alkuperäiskansan hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Kunnat eivät esimerkiksi

¹² PL 19.3 §.

¹³ Terveystarpeiden edistäminen 12 §.

ESITYS

hyvinvointikertomuksia laatiessaan selvitä erikseen saamenkielisen väestön hyvinvoinnin tilaa. Yleisellä otannalla kerätty tieto ei riittävästi edusta saamelaisten hyvinvoinnin tilaa. Koska saamelaisten hyvinvointivajeet eivät ole päättäjien tiedossa, eivät myöskään saamelaisten hyvinvointia parantavat toimet priorisoidu kehittämiskohteiksi. Tämä näkyy esimerkiksi siten, että saamelaisia varten ei ole saamelaisten kotiseutualueella kehitetty sosiaali- ja terveydenhuollossa ennalta ehkäiseviä toimia samoin kuin suomenkieliselle väestölle. Saamelaisia kohdellaan tässä epätasa-arvoisesti valtaväestöön nähden ja tilanne on sekä perustuslain että terveydenhuoltolain vastainen.

Saamelaisten hyvinvointiin ja terveyteen vaikuttavat merkittävästi saamelaisväestön yhteiskunnallinen ja poliittinen tilanne. Vuonna 2017 julkaistun saamelaisten itsemurhien ehkäisy-suunnitelman¹⁴ mukaan saamelaiset miehet tekevät enemmän itsemurhia valtaväestöön verrattuna. Itsemurhariski on huomattavasti suurempi Suomessa asuvilla saamelaismiehillä, kuin Norjassa ja Ruotsissa asuvilla. Eri puolilla maailmaa on havaittu, että vähemmistöjen kielellinen sorto on yhteydessä yleiseen marginalisoitumiseen, sairastavuuteen, heikkoon terveydentilaan ja jopa varhaiseen kuolemaan ja itsemurhiin. Positiivista etnistä identiteettiä ja myönteistä asennetta yksilön kieltä, kulttuuria ja omia juuria kohtaan pidetään ratkaisevina tekijöinä ihmisen hyvinvoinnille ja terveydelle.

Saamelaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen vaatii maakunnalta ja kunnilta perehtymistä saamelaisiin elämänarvoihin, tapoihin ja uskomuksiin. Päättäjät tarvitsevat lisää tietoa saamelaiskulttuurin terveyttä ja hyvinvointia säätelevistä tekijöistä ja niiden käytännön toteuttamisesta. Tästä syystä tarvitaan kulttuurin huomioivaa lähestymistapaa saamelaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi käyttäen hyödyksi saamelaisten perinteisiä yhteisöllisyyden rakenteita ja käytänteitä.

Saamelaiskäräjät esittää kunnioittavasti, että valtion talousarviossa momentille 33.60.36 varataan 150.000 euroa saamelaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi.

Esitys perustuu laskelmaan, josta 150.000 euroa varataan saamelaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi:

- 65.000 euroa Saamelaiskäräjille palkattavan terveyden edistämisen suunnittelijan palkkaus- ja toimintakuluihin
- 55 000 euroa koltan-, inarin- ja pohjoissaamen kielillä tuotettavan terveystieteellisen materiaalin tuottamiseen
- 20 000 euroa terveyden edistämiskampanjoiden ja tapahtumien järjestämiseen saamelaisten kotiseutualueella ja sen ulkopuolella
- 10 000 euroa saamelaisten terveyden edistämistä tukevien käytänteiden juurruttamiseksi osaksi kuntien terveydenedistämistyötä.

4) Saamelaisten ikääntyneiden ja vammaisten henkilöiden osallisuuden edistäminen

Suomi on hyväksynyt vuonna 2007 YK:n alkuperäiskansojen oikeuksia koskevan julistuksen. Julistuksen artikla 22 nostaa alkuperäiskansoihin kuuluvat vanhuksat ja vammaiset erityisryhmiksi, joiden oikeuksiin ja erityistarpeisiin on kiinnitettävä erityistä. Käytännössä tämä tarkoittaa mm. sitä,

¹⁴ Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa asuvien saamelaisten itsemurhien ehkäisy-suunnitelma (suomennos). Saamelaisten kansallinen osaamiskeskus -psykkinen terveys- ja päihdehuolto ja saamelaisneuvosto. Suunnitelma saatavissa Saamelaiskäräjien nettisivuilla www.samediggi.fi.

ESITYS

että alkuperäiskansoihin kuuluvien ikääntyneiden ja vammaisten henkilöiden tulee voida nauttia itsemääräämisoikeudesta ja osallistumisoikeuksista täysipainoisesti¹⁵.

Suomessa vanhus- ja vammaisneuvostojen sekä vammaisjärjestöjen toiminta toteutetaan suomen-, ruotsin ja/tai viittomakielellä. Suomessa saamelaisille vammaisille henkilöille ja ikäihmisille ei ole olemassa omaa foorumia osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi, eivätkä saamelaiset saa valtaväestön tarpeiden pohjalta toimivien toimielinten kautta tukea ja palvelua omiin tarpeisiinsa. Tämä asia on myös noussut esille vuonna 2017 julkaistuissa tutkimuksissa koskien saamelaisia vammaisia henkilöitä¹⁶⁻¹⁷. Leena Heinämäen johtama tutkimus¹⁷ (2017) saamelaisista vammaisista henkilöistä osoitti, että saamelaiset vammaiset henkilöt kohtaavat arjessaan syrjintää eri muodoissa sekä eri tahoilta, niin ulko- kuin sisäryhmissäkin.

Suomen Saamelaiskäräjillä ei ole saamelaisille ikääntyneille eikä vammaisille henkilöille tarkoitettua toimielintä, eikä nykyisillä resursseilla toimielimen perustamiseen ole mahdollisuuksia. Saamelaisten ikäihmisten ja vammaisille henkilöille osallistumisoikeuksia heitä koskevaan ja heihin vaikuttavaan päätöksentekoon on lisättävä. Esimerkiksi tulevassa Lapin maakunnassa ei ole huomioitu saamelaisten ikäihmisten ja vammaisten henkilöiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia.

Saamelaiset ovat kolmanneksen suuruisena vähemmistönä saamelaisten kotiseutualueen väestöstä. Kunnallisen itsehallinnon puitteissa saamelaisilla ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa saamen kielen ja kulttuurin ylläpitämisen edellytyksiin ja näiden edellytysten kehittämiseen kunnissa. Kokemukset saamelaisten kotiseutualueen kunnallishallinnosta osoittavat, että alueellinen, enemmistöpäätöksiin nojautuva itsehallintoratkaisu ei turvaa saamelaisten asemaa. Tällainen ratkaisu olisi periaatteessakin mahdollinen vain Utsjoen saamelaisenemmistöisessä kunnassa. (HE 248/1994 s.16)

Saamelaiskäräjät esittää kunnioittavasti, että valtion talousarviossa momentille 33.90.50 varataan 30 000 euroa saamelaisten ikäihmisten ja vammaisten henkilöiden osallisuuden lisäämiseksi, asettamalla Saamelaiskäräjien yhteyteen vanhus- ja vammaisneuvosto.

Tiina Sanila-Aikio
puheenjohtaja

Pia Ruotsala-Kangasniemi
hallintopäällikkö

¹⁵ vrt. UN Permanent Forum on Indigenous Issues, Twelfth session. E/C.19/2013/6. Study on the situation of indigenous persons with disabilities with a particular focus on challenges faced with regard to the full enjoyment of human rights and inclusion in development,

¹⁶ Hokkanen, Liisa, Experiences of inclusion and welfare services among Finnish Sámi with disabilities, Nordic Welfare Centre (2017).

¹⁷ L. Olsén, L. Heinämäki & A. Harkoma: Vähemmistöjen sisäisten vähemmistöjen ihmisoikeudet ja moniperustainen syrjintä: saamelaiset vammaiset henkilöt ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistö. Juridica Lapponica 43, Lapin yliopisto Rovaniemi 2017

